**مقاله علمی - پژوهشی:**

# ارزیابی پاندمی کووید-۱۹ بر اشتغال و معیشت جامعه صیادی سنتی ایران

علی سالارپوری[1*]، مسلم دلیری[2]، حسن فضلی[3]، هوشنگ انصاری[4]، غلامرضا دریانبرد[3]، مهرزاد کشاورزی‌فرد[5]، سید احمدرضا هاشمی[6]

* salarpouri@pgoseri.ac.ir

۱-پژوهشکده اکولوژی خلیج‌فارس و دریای عمان، مؤسسه تحقیقات شیلاتی کشور، سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی، بندرعباس

۲-گروه شیلات، دانشکده علوم و فنون دریایی، دانشگاه هرمزگان

۳- پژوهشکده اکولوژی دریای خزر، مؤسسه تحقیقات شیلاتی کشور، سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی، ساری

٤- پژوهشکده ابزی پروری جنوب، مؤسسه تحقیقات شیلاتی کشور، سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی، اهواز

٥- پژوهشکده میگوی کشور، مؤسسه تحقیقات شیلاتی کشور، سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی، بوشهر

٦-مرکز تحقیقات شیلاتی آبهای دور، مؤسسه تحقیقات شیلاتی کشور، سازمان تحقیقات آموزش و ترویج کشاورزی، چابهار

تاریخ دریافت: مرداد ۱٤۰۱ تاریخ پذیرش: آبان ۱٤۰۱

## چکیده

پیامد همه‌گیری کووید-۱۹ بر از دست رفتن فرصت‌های شغلی و کاهش سطح کیفیت زندگی جامعه صیادی سنتی ایران برای هدایت مداخلات به منظور حفظ اشتغال و تامین معیشت جوامع صیادی، از طریق پرسشنامه آنلاین الکترونیکی به صورت غیرحضوری از گروه‌های صیادان سنتی در سال ۱۴۰۰ مورد مطالعه قرار گرفت. جمع‌آوری داده‌ها به صورت تصادفی ساده از طریق ارسال لینک پرسشنامه با استفاده از شبکه اجتماعی واتساپ به جامعه صیادی انجام شد. برای توصیف نتایج، از روش کمی‌سازی داده‌ها استفاده شد. در مجموع، ۶۹۳ پرسشنامه دریافت شدند که سهم مردان ۹۸/۶ درصد بود. از سوی دیگر، ۷۶/۹ درصد پاسخگویان را افراد جوان زیر ۵۰ سال تشکیل می‌دادند. نتایج نشان داد که ۶۱/۳ درصد پاسخگویان تائید کردند، فردی از اعضاء خانواده آنها به دلیل شیوع بیماری کرونا شغل خود را از دست داده، ۸۴/۵ درصد اظهار داشتند که درآمد آنها به دلیل شیوع کرونا کاهش‌یافته است، همچنین حدود ۸۳/۲ درصد پاسخگویان اعلام داشتند که بیش از یکماه شغل خود را از دست داده‌اند. ۶۵/۳ درصد افراد، ماندن در خانه به جهت در معرض ابتلا قرار نگرفتن را عامل اصلی بیکاری اعلام کرده‌اند. تقریباً ۳۲ درصد افراد اعلام کردند که از امکان یافتن شغل جایگزین صیادی برخوردارند و از این بین مشاغل کارگری آزاد با ۴۲/۵ درصد و کشاورزی با ۲۵/۸ درصد، مهم‌ترین راه‌های درآمد زایی جایگزین بوده اند. شیوع پاندمی کرونا بر معیشت جامعه صیادی تأثیر منفی گذاشته است. بر اساس نتایج، ۸۹/۳ درصد از جامعه صیادی عموماً در دوران کرونا بابت تهیه خوردوخوراک خانه نگران بودند و ۵۹/۶ درصد نیز توانایی فراهم کردن اقلام بهداشتی و دارویی خود را نداشتند. نتایج این تحقیق، اقدامات مداخله‌ای دولت در خصوص تأمین معیشت جامعه صیادی را در ایام بیکاری ناشی از بحران‌ها توصیه می‌کند.

**لغات کلیدی:** ایران، کووید-۱۹، جامعه صیادی، اشتغال، معیشت، درآمد

*نویسنده مسئول



[ Downloaded from isfj.ir on 2026-11-29 ]

[ DOR: 20.1001.1.10261354.1402.32.1.5.4 ]

## مقدمه

جهان در دو دهه گذشته، شیوع سه نوع کرونا ویروس را به‌خود دیده است. سندرم تنفسی حاد شدید سارس (SARS)، نخستین بار در نوامبر ۲۰۰۲ در گوانگ دونگ چین گزارش شد. در سال ۲۰۱۲ سندرم تنفسی خاورمیانه از طریق کرونا ویروس جدید مرس (MERS-COV) در عربستان سعودی شناسایی شد. شیوع دو نوع بتا کرونا ویروس (سارس و مرس)، موجب ابتلاء بیش از ۱۰۰۰ نفر و نرخ مرگ‌ومیر ۱۰ درصدی برای سارس و ۳۷ درصدی برای مرس طی دو دهه گذشته شد (باقریان سرارودی و همکاران، ۱۳۹۹). در دسامبر ۲۰۱۹، ویروس کرونای جدید (COV-19) در ووهان چین پدیدار شد که به‌واسطه شیوع گسترده و سریع، سازمان بهداشت جهانی در ۱۱ مارس ۲۰۲۰ آن را به عنوان پاندمی اعلام کرد (Cucinotta and Vanelli, 2020). طبق آمار سازمان بهداشت جهانی تا آگوست (مرداد) ۲۰۲۲ حدود ۵۷۷ میلیون نفر به کووید-۱۹ مبتلا شده‌اند که از این بین حدود ۶/۴ میلیون نفر فوت نموده‌اند. کشور ایران با ۷/۳۸ میلیون نفر مبتلا در رتبه ۱۷ دنیا قرارگرفته و با حدود ۱۴۲۰۰۰ نفر فوتی رتبه ۱۲ دنیا را به‌خود اختصاص داده است (WHO, 2020). گزارش‌های زیادی در مورد تأثیرات کووید-۱۹ بر اقتصاد، مشاغل، بهداشت و استانداردهای زندگی جوامع بشری در سراسر جهان ارائه‌شده است. بر اساس گزارش سازمان جهانی کار، احتمال بیکاری حدود ۲۰۰ میلیون نفر به علت شیوع کووید-۱۹ در سال ۲۰۲۲ در جهان داده می‌شود (ILO, 2022). به باور کارشناسان احتمال می‌رود که آمار واقعی بسیار بیش از این باشد و اینها همه پیامد گسترش کروناست که سایه آن بر جهان همچنان سنگینی می‌کند. در ایران مجلس شورای اسلامی پیش‌بینی می‌کند که حدود ۶-۲ میلیون نفر به دلیل شیوع کووید-۱۹ شغل خود را از دست بدهند (تهرانی، ۱۳۹۹).

در پی شیوع ویروس کرونا در ابتدای سال ۲۰۲۰ میلادی، وضعیت اجتماعی و اقتصادی جهان با سرعت باورنکردنی وارد بحران شده است. سازمان ملل هشدار داده است که شیوع کرونا ممکن است دستاوردهای چند دهه تلاش برای کاهش فقر را از بین ببرد (امیری و بیرانوند، ۱۳۹۶). پیش‌بینی می‌شود، ۱۷۰ کشور جهان به علت شیوع پاندمی کرونا با کاهش درآمد سرانه مواجه شوند (سخایی و همکاران، ۱۳۹۹). ظاهر شدن کووید-۱۹ و تأثیرات آن به همراه عوامل دیگری مانند آلودگی، تخریب محیط‌زیست، تأثیرات تغییرات آب و هوایی، یک چالش جدی برای دستیابی به پایداری اجتماعی-اقتصادی ماهیگیری سنتی شده است. کرونا باعث بیکاری بخشی زیادی از مشاغل در سراسر دنیا شد که ایران هم از آن مستثنا نبود. جامعه صیادی ایران با تولید سالانه حدود ۷۱۵ هزار تن انواع آبزیان، سهم ۵۶ درصدی در تامین پروتئین دریایی و امنیت غذایی کشور را به‌عهده دارد. کل جامعه صیادی شاغل در بخش صیادی ایران ۱۴۰۵۶۲ نفر گزارش شده است که از این بین ۹۳ درصد در سواحل جنوب و ۷ درصد در سواحل شمال کشور فعالیت دارند (سازمان شیلات ایران، ۱۴۰۰). اطلاعات محدودی در مورد تأثیرات همه‌گیری کووید-۱۹ بر ماهیگیری سنتی وجود دارد. از جمله مطالعاتی که تأثیر کرونا را بر جامعه صیادی تایید می‌کند می‌توان به Chang و همکاران (۲۰۲۲) در چین، Mangai و همکاران (۲۰۲۲) در نیجریه، Ansari و همکاران (۲۰۲۱) در اندونزی، Macusi و همکاران (۲۰۲۲) در فیلیپین، Aura و همکاران (۲۰۲۰) در کنیا و Alam و همکاران (۲۰۲۲) اشاره کرد. هدف این مقاله، بررسی پیامد همه‌گیری کووید-۱۹ بر از دست رفتن فرصت‌های شغلی و کاهش سطح کیفیت زندگی جامعه صیادی در مناطق ساحلی آبهای ایران در خلیج‌فارس، دریای عمان و دریای خزر برای هدایت مداخلات به منظور حفظ اشتغال و تأمین معیشت جوامع صیادی آسیب‌دیده است.

## مواد و روش‌ها

این مطالعه در سال ۱۴۰۰ در دوره شیوع پاندمی کرونا، در مناطق ساحلی ایران در خلیج‌فارس، دریای عمان و دریای خزر انجام شد. در این تحقیق جامعه صیادی در چهار استان ساحلی جنوبی شامل خوزستان، بوشهر، هرمزگان، سیستان و بلوچستان و سه استان شمالی شامل گلستان، مازندران و گیلان پوشش داده شدند (شکل ۱).



[ Downloaded from isfj.ir on 2026-11-29 ]

[ DOR: 20.1001.1.10261354.1402.32.1.5.4 ]

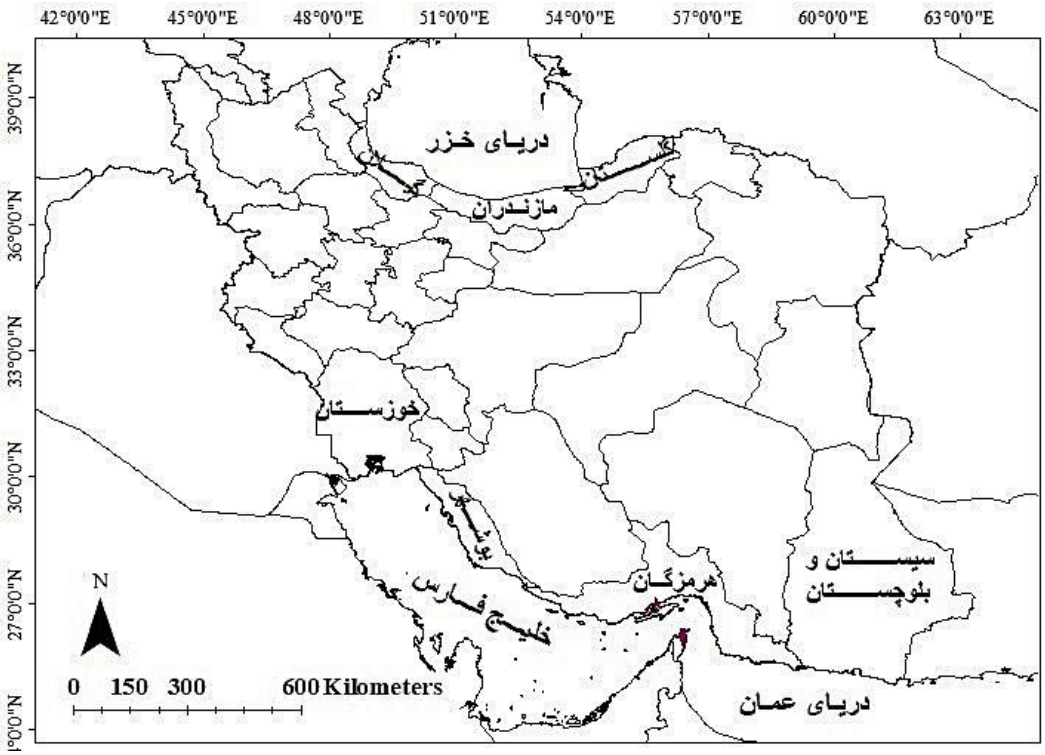


**شکل ۱: نقشه جانمایی استان‌های ساحلی مورد مطالعه در جنوب و شمال کشور**

**Figure 1: The location of studied coastal provinces in the south and north of the Iran**

جمع‌آوری داده‌ها از طریق پرسشنامه تهیه‌شده در کارگروه ویژه Covid-19 در گروه شیلات و آبزی‌پروری سازمان خواروبار کشاورزی ملل متحد انجام شد (FAO, 2022). ابتدا پرسشنامه به زبان فارسی ترجمه شد و پس از بومی‌سازی موضوعات و سؤالات، گروه‌های هدف آن را تکمیل نمودند. سؤالات پرسشنامه‌ها به دو صورت (۱) سؤالات هدفمند و (۲) سؤالات باز، تعریف شده‌اند. این پرسشنامه پس از دریافت اطلاعات عمومی مصاحبه شونده، با طرح ۱۶ پرسش تخصصی به ارزیابی جامعه صیادی سنتی در سه محور اساسی اشتغال و درآمد، بیکاری و مشاغل جایگزین و تأمین اقلام غذایی و دارویی در دوران شیوع کووید-۱۹ می پردازد: الف) وضعیت اشتغال و درآمد که در آن به کاهش میزان درآمد در اثر شیوع کووید-۱۹، مدت زمان دوره بیکاری در اثر شیوع کووید-۱۹ و ارزیابی علت بیکاری در جامعه صیادی کشور می‌پردازد. ب) راه‌های درآمد جایگزین صیادی، به بررسی از دست رفتن فرصت های شغلی به علت محدودیت‌های ناشی از شیوع کووید-۱۹ و بررسی راه‌های درآمد جایگزین برای جامعه صیادی کشور م پردازد. ج) توانایی در خرید غذا و دارو در دوران شیوع کووید-۱۹، تأمین خورد و خوراک روزانه خانه، تهیه مواد بهداشتی و اقلام دارویی برای درمان کرونا و توانایی جایگزینی مجدد مورد بررسی قرار گرفتند. پرسشنامه‌ها پس از طراحی، در سایت پرسلاین بارگذاری و از طریق شبکه اجتماعی واتساپ با همکاری تعاونی‌های صیادی به جامعه صیادی هدف ارسال شدند. حجم کل جامعه هدف ۱۴۰۵۴۲ نفر (سازمان شیلات ایران، ۱۴۰۰) و حجم جامعه نمونه‌ها ۶۹۳ نفر (۰/۵ درصد از کل جامعه) بود. از روش نمونه‌گیری تصادفی برای ارسال پرسشنامه‌ها استفاده شد (Etikan *et al.*, 2016). در این تحقیق از نرم‌افزار Excel ۲۰۱۳ برای پردازش و تجزیه‌وتحلیل اطلاعات و برای توصیف نتایج از روش کمی سازی داده‌ها استفاده شد.



[ Downloaded from isfj.ir on 2026-11-29 ]

[ DOR: 20.1001.1.10261354.1402.32.1.5.4 ]

## نتایج

در مجموع، ۲۵۰۰ بازدید از لینک پرسشنامه ثبت و ۶۹۳ مورد پرسشنامه تکمیل‌شد که به‌ترتیب ۶۹ درصد از پرسشنامه‌ها را جامعه صیادی جنوب و ۳۱ درصد را جامعه صیادی شمال کشور تکمیل نمودند. نرخ پاسخ‌دهی به پرسشنامه‌ها ۳۸/۵ درصد بود. ۹۸/۶ درصد از مشارکت‌کنندگان در تحقیق را مردان و فقط ۱/۴ درصد را زنان به‌خود اختصاص دادند. جامعه صیادی استان هرمزگان با ۲۵ درصد فراوانی (۱۷۶ مورد)، دارای بالاترین میزان مشارکت بود و سپس استان خوزستان با ۲۰ درصد فراوانی (۱۴۰ مورد) در رتبه دوم قرار گرفت. سایر استان‌های بوشهر، سیستان و بلوچستان و مازندران با ۱۲ درصد، استان گیلان ۱۰ درصد و استان گلستان ۹ درصد در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. به طور کلی، گروه سنی ۵۰-۳۶ سال با حدود ۴۹/۸ درصد (۲۸۶ نفر) بیشترین و گروه سنی زیر ۲۰ سال نیز با ۰/۵ درصد، دارای کمترین سهم از مشارکت‌کنندگان بودند. سایر گروه‌های سنی ۳۵-۲۰ سال، ۶۵-۵۱ سال و بالای ۶۵ سال نیز به‌ترتیب ۲۶/۶، ۲۰/۸ و ۲/۳ درصد از افراد مشارکت‌کننده را به‌خود اختصاص دادند. بنابراین، ۷۶/۹ درصد از افراد، نمونه آماری در طبقه سنی کمتر از ۵۰ سال بودند که بیانگر جوانی جمعیت صیادی است.

### ارزیابی وضعیت اشتغال و درآمد

۶۱/۳ درصد از کل پاسخگویان تائید کرده‌اند که فردی از اعضاء خانواده آنها به دلیل شیوع بیماری کرونا شغل خود را از دست داده است. استان گلستان با ۹۳/۲ درصد، بیشترین میزان از دست دادن شغل را ثبت کرده و کمترین آن نیز در استان گیلان با ۳۳/۳ درصد بوده است. از سوی دیگر، ۸۴/۵ درصد مشارکت‌کنندگان تائید کردند که میزان درآمد آنها به دلیل شیوع بیماری کرونا کاهش‌یافته است. جامعه صیادی استان گلستان با ۹۸/۳ درصد بیشترین میزان کاهش درآمد را تجربه کرده و کمترین میزان نیز مربوط به استان سیستان و بلوچستان با ۵۳/۸ درصد بوده است (جدول ۱).

**جدول ۱: فراوانی پاسخ‌ها (درصد) در خصوص تأثیر کرونا بر اشتغال و وضعیت درآمد برحسب استان (۱۴۰۰)**

**Table 1: Frequency of responses (percentage) regarding the effect of Covid-19 on employment and income by province (2021)**

| پرسش | پاسخ | استان | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | خوزستان | بوشهر | هرمزگان | سیستان و بلوچستان | گلستان | مازندران | گیلان | کل کشور |
| آیا در بین اعضای خانواده شما فردی به دلیل شیوع بیماری کرونا بیکار شده است؟ | بله | ۷۱/۳ | ۵۴/۷ | ۷۲/۴ | ۳۸/۲ | ۹۳/۲ | ۵۳/۷ | ۳۳/۳ | ۶۱/۳ |
| | خیر | ۲۸/۷ | ۴۵/۳ | ۲۷/۶ | ۶۱/۸ | ۶/۸ | ۴۶/۳ | ۶۶/۷ | ۳۸/۷ |
| آیا میزان درآمد شما به دلیل شیوع بیماری کرونا کاهش‌یافته است؟ | بله | ۸۳/۳ | ۸۰/۵ | ۸۸/۸ | ۵۳/۸ | ۹۸/۳ | ۹۰/۱ | ۹۵/۸ | ۸۴/۵ |
| | خیر | ۱۶/۷ | ۱۹/۵ | ۱۱/۲ | ۴۶/۲ | ۱/۷ | ۹/۹ | ۴/۲ | ۱۵/۵ |

در ارزیابی مدت زمان بیکاری جامعه صیادی به دلیل شیوع بیماری کرونا، حدود ۸۳/۲ درصد افراد پاسخگو اعلام داشتند که بیش از یکماه شغل خود را از دست داده‌اند به‌طوری‌که ۳۵/۶ درصد اعلام داشتند بیش از ۳ ماه به دلیل شیوع کرونا شغل خود را از دست داده‌اند. ۲۷ درصد بیان داشتند که ۲-۱ ماه، ۲۰/۶ درصد ۳-۲ ماه، ۱۳/۴ درصد ۴-۲ هفته و ۳/۵ درصد نیز زمانی کمتر از ۲ هفته را بدون شغل بوده‌اند. جامعه صیادی در اکثر استان‌ها بیش از ۳ ماه بیکاری را تجربه کرده است. دوره بیکاری بیش از ۳ ماه برای جامعه صیادی در استان مازندران با ۶۶/۷ درصد دارای بالاترین رکورد درحالی‌که دوره بیش از ۳ ماه بیکاری در استان گلستان با ۱/۹ درصد دارای کمترین میزان بوده است (شکل ۲).

در مجموع، جامعه صیادی کل کشور، ماندن در خانه به جهت در معرض ابتلاء قرار نگرفتن (با ۶۵/۳ درصد) را عامل اصلی برای عدم حضور در محل اشتغال یا بیکاری اعلام‌کرده



[ Downloaded from isfj.ir on 2026-11-29 ]

[ DOR: 20.1001.1.10261354.1402.32.1.5.4 ]

است. این علت در استان گلستان با ۸۹/۸ درصد، بیشترین و در استان گیلان با ۴۹/۱ درصد، کمترین فراوانی را در پاسخ‌ها به‌خود اختصاص داده است. عامل دوم در ارزیابی علت بیکاری، ماندن در خانه به دلیل پرستاری از بیمار کرونایی با ۱۲/۷ درصد فراوانی پاسخ‌ها ذکرشده است. این عامل در استان‌های مازندران و گیلان به‌ترتیب با ۳۲/۷ درصد و ۳۰/۹ درصد، فراوان‌ترین دلیل بیکاری ذکر شده است (جدول ۲).

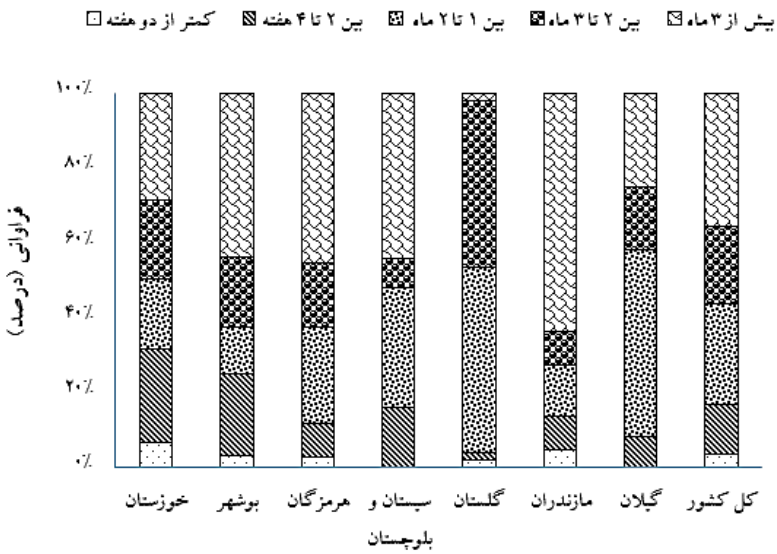


**شکل ۲: فراوانی (درصد) مدت‌زمان بیکاری ناشی از شیوع کرونا در جامعه صیادی کشور به تفکیک استان (۱۴۰۰)**

**Figure 2: The frequency (percentage) of the duration of unemployment due to the Covid-19 outbreak in the Iranian fishing community by province (2021)**

**جدول ۲: فراوانی پاسخ‌ها (درصد) برای ارزیابی علت بیکاری در اثر شیوع کرونا برحسب استان (۱۴۰۰)**

**Table 2: Frequency of responses (percentage) to assess the cause of unemployment due to the Covid-19 outbreak by province (2021)**

| علت بی‌کاری | استان | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | خوزستان | بوشهر | هرمزگان | سیستان و بلوچستان | گلستان | مازندران | گیلان | کل کشور |
| اخراج موقت یا مرخصی اجباری | ۷/۳ | ۱۵/۶ | ۱۰/۷ | ۷/۳ | ۱/۷ | ۵/۸ | ۵/۵ | ۸/۱ |
| جویای کار بودن از زمان قبل از شیوع بیماری کرونا | ۴/۳ | ۲/۲ | ۴ | ۴/۹ | ۶/۸ | ۳/۸ | ۳/۶ | ۴/۲ |
| ماندن در خانه به جهت در معرض ابتلا قرار نگرفتن | ۶۱/۷ | ۶۰ | ۶۸/۵ | ۷۸ | ۸۹/۸ | ۵۱/۹ | ۴۹/۱ | ۶۵/۳ |
| ماندن در خانه به دلیل پرستاری از بیمار کرونایی | ۱۴/۸ | ۶/۷ | ۶/۷ | ۲/۴ | ۱/۷ | ۳۲/۷ | ۳۰/۹ | ۱۲/۷ |
| ماندن در خانه به دلیل مراقبت از بچه‌های مدرسه‌ای | ۶/۱ | ۱۳/۳ | ۴/۷ | ۴/۹ | ۰ | ۳/۸ | ۳/۶ | ۵ |
| مراقبت از افراد سالخورده | ۵/۲ | ۲/۲ | ۵/۴ | ۲/۴ | ۰ | ۷/۷ | ۷/۳ | ۴/۶ |

## راه‌های درآمد جایگزین صیادی

حدود ۶۶ درصد از پاسخگویان تائید کرده‌اند که شیوع بیماری کرونا باعث ایجاد محدودیت در صید و عرضه آبزیان شده است که این میزان محدودیت در استان گلستان با ۹۱/۸ درصد، بالاترین و در استان سیستان و بلوچستان با ۴۱/۶ درصد، کمترین میزان بوده است. تقریباً یک‌سوم (۳۲ درصد) از پاسخگویان اظهار داشتند که امکان راه درآمدزایی دیگری در منطقه زندگی آنها وجود دارد. در استان‌های



[ Downloaded from isfj.ir on 2026-11-29 ]

[ DOR: 20.1001.1.10261354.1402.32.1.5.4 ]

شمالی امکان یافتن سایر راه‌های درآمدزایی نسبت به استان‌های جنوبی بیشتر است به‌طوری‌که در استان گلستان ۹۱/۸ درصد پاسخگویان تائید کرده‌اند که می‌توانند راه درآمد دیگری را برای امرارمعاش بیابند درحالی‌که در استان سیستان و بلوچستان با ۱۷/۹ درصد، کمترین شانس را برای پیدا کردن شغل یا راه درآمد دیگر دارند (جدول ۳). برای ۴۲/۵ درصد پاسخگویان، مهم‌ترین راه‌های درآمدزایی جایگزین صیادی در دوران کرونا، مشاغل کارگری آزاد بوده است. مشاغل مربوط به کشاورزی و دامداری با ۲۵/۸ درصد در رتبه دوم قرار داشت. سپس مشاغل تجارت و کسب‌وکار با ۱۸/۳ درصد، مشاغل خدماتی و توریسم با ۷/۵ درصد، قاچاق کالا و سوخت با ۵/۴ درصد در رتبه‌های بعدی قرار داشتند، اما مشاغل مربوط به مزارع تکثیر و پرورش آبزیان حدود ۰/۵ درصد پاسخ‌ها را به‌خود اختصاص دادند. این درحالی است که مشاغل مربوط به تجارت و کسب‌وکار فقط در استان‌های جنوبی بیان شده‌اند، بیشترین مشاغل کارگری آزاد در استان گلستان با ۹۴/۵ درصد و بیشترین مشاغل مربوط به قاچاق کالا و سوخت نیز در استان سیستان و بلوچستان با ۵۰ درصد بود (شکل ۳).

**جدول ۳: فراوانی پاسخ‌ها (درصد) برای ارزیابی تولید غذا و درآمد جامعه صیادی برحسب استان (۱۴۰۰)**

**Table 3: Frequency of responses (percentage) to assess food production and income of the fishing community by province (2021)**

| پرسش | پاسخ | استان | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | خوزستان | بوشهر | هرمزگان | سیستان و بلوچستان | گلستان | مازندران | گیلان | کل کشور |
| آیا شیوع بیماری کرونا باعث ایجاد محدودیت در صید آبزیان و عرضه آن شده است؟ | بله | ۵۲/۲ | ۵۰/۶ | ۷۵/۷ | ۴۱/۶ | ۹۱/۸ | ۵۵/۶ | ۸۷/۵ | ۶۶/۳ |
| | خیر | ۴۷/۸ | ۴۹/۴ | ۲۴/۳ | ۵۸/۴ | ۸/۲ | ۴۴/۴ | ۱۲/۵ | ۳۳/۷ |
| آیا در بین افراد جامعه منطقه شما راه درآمدزایی دیگری نیز وجود دارد؟ | بله | ۱۸/۸ | ۲۶/۳ | ۱۹/۸ | ۱۷/۹ | ۹۱/۸ | ۳۹ | ۴۸/۶ | ۳۲ |
| | خیر | ۸۱/۲ | ۷۳/۷ | ۸۰/۲ | ۸۲/۱ | ۸/۲ | ۶۱ | ۵۱/۴ | ۶۸ |

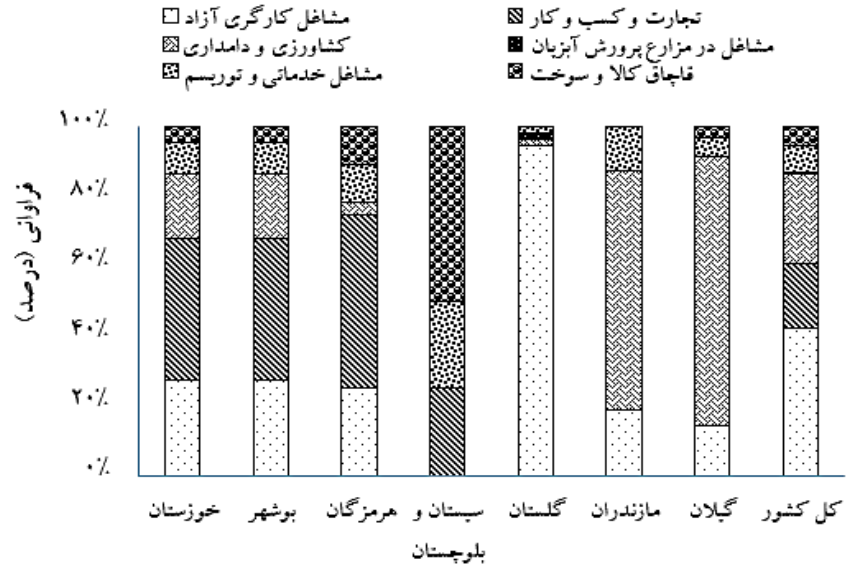


**شکل ۳: سایر راه‌های درامدزایی (درصد) برای جامعه صیادی کشور به تفکیک استان (۱۴۰۰)**

**Figure 3: Other ways for earning income (percentage) for the Iranian fishing community by province (2021)**



[ Downloaded from isfj.ir on 2026-11-29 ]

[ DOR: 20.1001.1.10261354.1402.32.1.5.4 ]

**توانایی در خرید غذا و دارو در دوران کرونا**

به طور کلی، ۱۰/۶ درصد از پاسخگویان اظهار داشتند که هرگز برای تأمین خوردوخوراک خانه نگرانی ندارند درحالی‌که ۴۴/۵ درصد اعلام داشتند که گاهی اوقات برای تأمین خوردوخوراک خانه نگران بوده و ۴۴/۸ درصد هم اغلب نگران تأمین خوردوخوراک خانه نگران هستند. در این بین، صیادان استان‌های شمالی کمترین نگرانی را از بابت تأمین خوردوخوراک خود داشته‌اند. از سوی دیگر، ۱۰/۸ درصد جامعه صیادی در کل کشور اظهار داشته‌اند که در پایان هرماه هرگز توانایی خرید مجدد اقلام غذایی را ندارند، ۲۳/۹ درصد نیز گاهی اوقات و ۶۵/۳ درصد دیگر هم اغلب در هر ماه دارای توانایی خرید مجدد اقلام غذایی هستند. در خصوص نگرانی خرید و جایگزین کردن اقلام دارویی و بهداشتی قبل از اتمام آنها در جامعه صیادی در کل کشور، به‌نظر می‌رسد که ۴۶/۳ درصد هرگز از این بابت نگرانی ندارند، ۳۹/۵ درصد گاهی اوقات و ۱۴/۲ درصد نیز اغلب نگران خرید و جایگزین کردن اقلام دارویی و بهداشتی موردنیاز را برای پیشگیری از بیماری کرونا دارند. در این بین، جامعه صیادی استان گیلان با ۶۵/۳ درصد کمترین نگرانی را از این بابت داشته و استان‌های جنوبی خوزستان و هرمزگان به‌ترتیب با ۱۸/۱ درصد و ۲۱/۱ درصد اغلب نگران خرید مجدد این اقلام دارویی و بهداشتی بوده‌اند. بااین‌حال، ۵۹/۶ درصد از جامعه صیادی در کل کشور اظهار داشته‌اند که پس از اتمام دارو و تجهیزات پزشکی، هرگز پول کافی برای خرید مجدد و جایگزینی سریع آنها ندارند، ۲۶/۷ درصد گاهی اوقات و ۱۳/۷ درصد نیز اغلب در تأمین پول کافی برای خرید مجدد و جایگزینی سریع اقلام دارویی و تجهیزات پزشکی بهداشتی برای مقابله با کرونا دچار مشکل هستند. در این بین، جامعه صیادی استان مازندران با ۳۵/۶ درصد، کمترین و جامعه صیادی استان گلستان با ۷۸/۳ درصد، دارای بیشترین دشواری تأمین هزینه‌های خرید مجدد اقلام دارویی و بهداشتی پس از اتمام آنها بودند (جدول ۴).

**جدول ۴: فراوانی نوع پاسخ‌ها (درصد) برای ارزیابی توانایی در خرید غذا و دارو برحسب استان (۱۴۰۰)**

**Table 4: Frequency of the answers (percentage) for evaluating the ability to buy food and medicine by province (2021)**

| پرسش | پاسخ | استان | | | | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | | خوزستان | بوشهر | هرمزگان | سیستان و بلوچستان | گلستان | مازندران | گیلان | کل کشور |
| آیا شما یا سایر اعضای خانواده برای خوردوخوراک خانه نگرانی دارید؟ | اغلب | ۴۳/۶ | ۴۲/۹ | ۴۶/۸ | ۵۲/۶ | ۱۰ | ۴۹/۴ | ۵۲/۸ | ۴۴/۸ |
| | گاهی اوقات | ۳۵/۵ | ۴۲/۹ | ۳۹/۲ | ۳۳/۳ | ۹۰ | ۵۰/۶ | ۴۵/۸ | ۴۴/۵ |
| | هرگز | ۱۵/۹ | ۱۴/۳ | ۱۴ | ۱۴/۱ | ۰ | ۳/۸ | ۱/۴ | ۱۰/۶ |
| آیا در هرماه پس از اتمام اقلام غذایی خریداری‌شده، توانایی خرید مجدد رادارید؟ | اغلب | ۵۹/۴ | ۶۱ | ۵۸/۲ | ۶۴/۱ | ۸۱/۷ | ۷۳/۹ | ۸۸/۹ | ۶۵/۳ |
| | گاهی اوقات | ۳۱/۹ | ۳۱/۲ | ۲۵/۹ | ۲۵/۶ | ۱۱/۷ | ۲۶/۱ | ۶/۹ | ۲۳/۹ |
| | هرگز | ۸/۷ | ۸/۷ | ۱۵/۹ | ۱۰/۳ | ۶/۷ | ۱۸/۸ | ۴/۲ | ۱۰/۸ |
| آیا قبل از اتمام دارو و تجهیزات پزشکی (ماسک، مواد ضدعفونی و ...)، شما نگرانی خرید و جایگزین کردن آنها رادارید؟ | اغلب | ۱۸/۱ | ۱۳ | ۲۱/۱ | ۱۳/۲ | ۰ | ۱۳/۹ | ۶/۹ | ۱۴/۲ |
| | گاهی اوقات | ۲۹/۷ | ۴۵/۵ | ۳۴/۵ | ۲۷/۶ | ۷۵ | ۶۳/۹ | ۲۷/۸ | ۳۹/۵ |
| | هرگز | ۵۲/۲ | ۴۱/۶ | ۴۴/۴ | ۵۹/۲ | ۲۵ | ۳۶/۱ | ۶۵/۳ | ۴۶/۳ |
| آیا پس از اتمام دارو و تجهیزات پزشکی شما پول کافی برای خرید مجدد و جایگزینی سریع آنها رادارید؟ | اغلب | ۶/۵ | | ۱۶/۹ | ۱۳/۱ | ۶/۶ | ۱۱/۷ | ۳۵/۶ | ۲۰/۸ |
| | گاهی اوقات | ۳۴/۱ | | ۳۹ | ۲۸/۶ | ۲۸/۹ | ۱۰ | ۳۲/۲ | ۹/۷ |
| | هرگز | ۵۹/۴ | | ۴۴/۲ | ۵۸/۳ | ۶۴/۵ | ۷۸/۳ | ۶۷/۸ | ۶۹/۴ |



[ Downloaded from isfj.ir on 2026-11-29 ]

[ DOR: 20.1001.1.10261354.1402.32.1.5.4 ]

## بحث

نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که جامعه صیادی کشور، همانند سایر گروه‌های شغلی دیگر جامعه به طور گسترده‌ای تحت تأثیر محدودیت‌های ناشی از شیوع کرونا قرارگرفته است. هرچند که سبد معیشت جامعه صیادی در ایران مدت‌هاست به دلیل تغییرات اقلیم، آلاینده‌های محیطی، صید غیرمجاز، افزایش بی‌رویه تلاش صیادی و افت ذخایر آبزیان ضعیف شده است. از دست رفتن شغل در اثر شیوع بیماری کرونا یک پدیده جدید برای جامعه صیادی محسوب می‌شود که به دنبال آن کاهش سطح درآمد برای حدود ۸۵ درصد از جامعه صیادی اتفاق افتاده است (جدول ۱). هرچند که حدود ۶۱ درصد از پاسخگویان در کل کشور اعلام داشتند که فردی از خانواده آنها به دلیل شیوع کرونا بیکار شده، اما این میزان بیکاری در استان سیستان و بلوچستان و گیلان به‌ترتیب با ۳۸/۲ درصد و ۳۳/۳ درصد کمتر بوده است که شاید از دلایل این کاهش بتوان به وضعیت مطلوب تر شیوع کرونا در این استان‌ها یا رعایت دستورالعمل‌ها اشاره کرد به‌طوری‌که استان سیستان و بلوچستان از مناطقی بود که در اکثر ماه های سال در وضعیت هشدار آبی کرونایی قرار داشت. بر اساس نتایج، دلیل بیکاری جامعه صیادی، ماندن در خانه به جهت در معرض ابتلا قرار نگرفتن ذکر شده است که این موضوع می‌تواند بیانگر عملکرد موفقیت‌آمیز در افزایش سطح آگاهی‌های بهداشتی در خصوص کرونا باشد. از سوی دیگر، فقط حدود یک سوم پاسخگویان اظهار داشتند، راه درآمد جایگزین صیادی برایشان فراهم است که آن هم اکثراً مشاغل کارگری آزاد، کشاورزی و دامداری بوده است. به‌نظر می‌رسد که در چنین مواردی، اقدامات مداخله‌ای دولت در خصوص تأمین معیشت جامعه صیادی در ایام بیکاری یا ایجاد زیرساخت‌های لازم برای ایجاد اشتغال را در حوزه‌های غیر صیادی می‌طلبد. همانند مسئله بیکاری، طول مدت بیکاری یا اندازه مدت بیکاری نیز در ارزیابی‌های اقتصادی بسیار مهم است (دشت‌بزرگی و همکاران، ۱۳۹۸). البته طول مدت بیکاری برای حرفه‌هایی مانند صیادی که غالباً بیمه بیکاری نیز دریافت نمی‌کنند، ممکن است بر معیشت خانواده و حتی ویژگی‌های فردی و اخلاقی افراد اثرات منفی بسیار شدیدتری بگذارد. گسترش فقر و نابرابری بر اثر همه‌گیری کرونا معضلی جهانی است.

بر اساس نتایج این تحقیق، در دوران کرونا نزدیک به ۹۰ درصد جامعه صیادی نگران تأمین خوردوخوراک خانواده خود بودند. بخش عمده‌ای از آنها حتی امکان جایگزین کردن اقلام بهداشتی و دارویی برای خانواده خود را نداشتند و عملاً اقلام بهداشتی از سبد خانوار حذف و از اولویت‌های زندگی آنها خارج‌شده بود. نتایج نشان می‌دهد که جامعه صیادی استان‌های شمالی توانایی نسبی کمتری از استان‌های جنوبی را برای خرید مجدد اقلام غذایی در پایان هر ماه دارند که این موضوع تفاوت توانایی قدرت خرید را بین شمال و جنوب کشور بیان می‌کند (جدول ۴). مستندات بسیاری درباره شیوع فقر در جوامع صید سنتی به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه موجود است که همین امر باعث شده این قشر از جامعه در گروه اقشار آسیب‌پذیر طبقه‌بندی شود (Béné, 2003). در همین راستا، کمیته شیلات فائو، راهنمای بین‌المللی تأمین امنیت صید سنتی پایدار به منظور مبارزه با فقر و ترویج امنیت غذایی در جوامع صید سنتی را به‌تصویب رسانده است. این سند نه‌تنها مجموعه‌ای از توصیه‌های عملی است بلکه اصول مدیریت همه‌جانبه صید سنتی را نیز شامل می‌شود (FAO, 2012). در واقع، راهنمای تأمین امنیت صید سنتی پایدار بر نقش مهم صید سنتی در پرداختن به دغدغه‌های اجتماعی مانند تأمین غذای سالم و اشتغال تأکید دارد (Jentoft, 2014) و به‌شدت طرفدار رویکرد رعایت حقوق بشر در سیستم مدیریت شیلات است. تجربه اخیر کشور در مواجهه با شیوع ویروس کرونا نشان از ناکارایی نظام حمایتی کشور در مواجهه با بحران‌ها دارد. به‌نظر می‌رسد، تجربه فعلی تلنگری جدی برای لزوم داشتن نظام مالیاتی شفاف با تأکید بر مالیات بر مجموع درآمد افراد و درعین‌حال نظام حمایتی کاملاً مرتبط با آن است (عبدالهی، ۱۳۹۹). ظهور ناگهانی پدیده بیماری کرونا و هم‌افزایی آن به همراه سایر عوامل مؤثر، به یک چالش جدی برای پایداری اقتصادی-اجتماعی جامعه صیادی کشور تبدیل شده است که برای کاهش اثرات شیوع بیماری کرونا بر جامعه صیادی، مسلماً اقدامات مداخله‌ای دولتی را می‌طلبد. نتایج و شواهد این تحقیق



[ Downloaded from isfj.ir on 2026-11-29 ]

[ DOR: 20.1001.1.10261354.1402.32.1.5.4 ]

بیانگر آن است که جامعه صیادی کشور در دوران پاندمی کووید-۱۹ از نظر اشتغال و تأمین معیشت خانواده تحت فشار بوده است. ارزیابی آثار اقتصادی شیوع ویروس کرونا بر وضعیت معیشت خانوار نشان می‌دهد که هرچند همه گروه‌های درآمدی از وضعیت جدید متأثر خواهند شد، اما تأثیرپذیری دهک‌های پایین (محروم‌تر) بیشتر خواهد بود (عبدالهی، ۱۳۹۹). با توجه به نقش نیروی انسانی سالم در توسعه یک کشور و اهمیت تغذیه و غذای سالم در سلامت انسان به عنوان محور توسعه کشور و مقابله با تهدیدهای خارجی، پرواضح است جامعه گرسنه و با ناامنی غذایی، همیشه آسیب‌پذیر است و نمی‌تواند از ارزش‌های خود دفاع کند. بنابراین، اهمیت تدوین یک برنامه امنیت غذایی برای جامعه صیادی در پدافند غیرعامل جایگاه ویژه‌ای دارد تا بتوان در مواقع لزوم برای اقشار ضعیف و کم درآمد کمک های موثری ارائه نمود. در پایان پیشنهاد می‌شود، اثرات منفی شیوع کرونا بر اقتصاد شیلاتی کشور مورد مطالعه قرار گیرد.

## تشکر و قدردانی

این تحقیق بخشی از نتایج پروژه با کد مصوب ۰۰۰۲۶۱-۲-۷۵-۱۲-۰۱۵ است که با حمایت مالی مؤسسه تحقیقات علوم شیلاتی کشور اجرا شده است. نویسندگان این مقاله، از جامعه صیادی کشور که در این تحقیق مشارکت فعال داشتند، تشکر می‌نمایند.

## منابع

**امیری، ح.، و پیرداده بیرانوند، م.، ۱۳۹۶.** تاثیر ابزارهای سیاست پولی بر رکود تورمی در ایران. اقتصاد کاربردی، ۷(۲۱): ۱۹- ۳۲.

**باقریان سرارودی، ر.، علی پور، ا. و میراحمدی، ب.، ۱۳۹۹.** روان شناسی سلامت و بحران پاندمی ویروس کرونا (کووید-۱۹)، یک مطالعه مروری. مجله دانشکده پزشکی اصفهان. ۳۸(۵۷۰): ۲۱۶-۲۲۶.

**تهرانی، ا.، ۱۳۹۹.** درباره مقابله با شیوع ویروس کرونا (۵۳) فرصت‌ها و تهدیدهای کرونا برای کسب‌وکارهای ایرانی. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۴۴ صفحه.

**دشت‌بزرگی، ز.، کشاورزحداد، غ.، پیرایی، خ. و زارع، ه.، ۱۳۹۸.** اثرات طول دوره بیکاری، بیمه بیکاری و مهارت آموزی بر دستمزد. تحقیقات اقتصادی، ۵۴(۴)، ۹۹۳-۹۶۵.

**سازمان شیلات ایران.، ۱۴۰۰.** سالنامه آماری سازمان شیلات ایران ۱۳۹۹ ـ ۱۳۹۴. سازمان شیلات ایران. ۶۴ صفحه.

**سخایی، ع.، خورسندی، م.، محمّدی، ت. و ارباب، ح.، ۱۳۹۹.** بررسی آثار شوک ناشی از ویروس کرونا بر اقتصاد ایران: کاربرد الگوی خود رگرسیون برداری جهانی. اقتصاد و الگو سازی، ۱۱(۲): ۱۲۵-۱۵۳.

**عبدالهی، م.، ۱۳۹۹.** درباره مقابله با شیوع ویروس کرونا، ارزیابی ابعاد اقتصاد کلان شیوع ویروس کرونا (ویرایش اول). مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۳۰ صفحه.

**Alam, G.M.M., Sarker, M.N.I., Gatto, M., Bhandari, H. and Naziri, D., 2022.** Impacts of COVID-19 on the fisheries and aquaculture sector in developing countries and ways forward. *Sustainability*, 14: 1071. Doi: 10.3390/su14031071.

**Ansari, L.P., Jalil, I. and Yasrizal, Y., 2021.** Analyze fisherman's income according to monetary factors during covid-19 pandemic in coastal areas of West Aceh Regency in Aceh regency. *Jurnal Ilmiah Teunuleh*, 2(3): 37-50. Doi: 10.51612/teunuleh.v2i3.

**Aura, C.M., Nyamweya, C.S., Odoli, C.O., Owiti, H., Njiru, J.M., Otuo, P.W., Waithaka, E. and Malala, J., 2020.** Consequences of calamities and their management: The case of COVID-19 pandemic and flooding on inland capture fisheries in Kenya. *Journal of Great Lakes Research*, 46(6): 1767-1775..Doi: 10.1016/j.jglr.2020.09.007.



[ Downloaded from isfj.ir on 2026-11-29 ]

[ DOR: 20.1001.1.10261354.1402.32.1.5.4 ]

**Béné, C., 2003.** When fishery rhymes with poverty: a first step beyond the old paradigm on poverty in small-scale fisheries. *World Development*, 31: 949-975.Doi: 10.1016/S0305-750X(03)00045-7.

**Chang, Y.C., Zhang, X. and Khan, M. I., 2022.** The impact of the COVID-19 on China's fisheries sector and its countermeasures. *Ocean & Coastal Management*, 216: 105975. Doi: 10.1016/j.ocecoaman.2021.105975.

**Cucinotta, D. and Vanelli, M., 2020.** WHO declares COVID-19 a pandemic. *Acta Biomed*, 91(1):157-160. Doi: 10.23750/abm.v91i1.9397.

**Etikan, I., Musa, S.A., and Alkassim, R. S., 2016**. Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American journal of theoretical and applied statistics*, 5(1): 1-4. Doi: 10.11648/j.ajtas.20160501.11.

**FAO, 2012.** International guidelines for securing sustainable small-scale fisheries, in Fisheries, *FAO*, Rome, Italy, 34P.

**FAO, 2022.** The impact of COVID-19 on fisheries and aquaculture - A global assessment from the perspective of regional fishery bodies. Second assessment. *FAO*, Rome, Italy. 79P. Doi: 10.4060/cb5269en.

**ILO, 2022.** World employment and social outlook: Trends 2021. *International Labour Organization*, Switzerland, 164P.

**Jentoft, S., 2014.** Walking the talk: implementing the international voluntary guidelines for securing sustainable small-scale fisheries. *Maritime Studies*, 13: 1-15. Doi: 10.1186/s40152-014-0016-3.

**Macusi, E.D., Siblos, S.K.V., Betancourt, M.E., Macusi, E.S., Calderon, M.N., Bersaldo, M.J.I. and Digal, L.N., 2022**. Impacts of COVID-19 on the Catch of Small-Scale Fishers and Their Families Due to Restriction Policies in Davao Gulf, Philippines. *Frontiers in Marine Science*. 8:1-10. Doi: 10.3389/fmars.2021.770543

**Mangai, E.O., Okeke, E.G., Oludare, A., Olarewaju, V.O., 2022.** The Pains and Gains of Covid-19 Pandemic on the Fisheries Sector in Lagos, *Advances in Nutrition and Food Science*. 2:1-9 . Doi: 10.37722/ANAFS.2022103.

**WHO, 2022.** WHO Cornavirous (COVID-19) dashboard. https://covid19.who.int/table.

[ Downloaded from isfj.ir on 2026-11-29 ]

[ DOR: 20.1001.1.10261354.1402.32.1.5.4 ]

# Assessment of the covid-19 pandemic on the employment and livelihood of the traditional fishing society of Iran

Salarpouri A.[1*]; Daliri M.[2]; Fazli H.[3]; Ansari H.[4]; Daryanabard Gh.[3]; Keshavarzi Fard M.[5]; Hashemi A.H.R.[6]

*salarpouri@pgoseri.ac.ir

1- Persian Gulf and Oman Sea Ecology Research Institute, Iranian Fisheries Science Research Institute, Agricultural Education and Extension Research Organization, Bandar Abbas
2- Department of Fisheries, Faculty of Marine Science and Technology, University of Hormozgan
3- Caspian Sea Ecology Research Institute, Iranian Fisheries Science Research Institute, Agricultural Education and Extension Research Organization, Sari
4- Southern Aquaculture Research Institute, Iranian Fisheries Science Research Institute, Agricultural Education and Extension Research Organization, Ahvaz
5- Shrimp Research Institute, Iranian Fisheries Science Research Institute, Agricultural Education and Extension Research Organization, Bushehr
6-Offshore Fisheries Research Center, Iranian Fisheries Science Research Institute, Agricultural Education and Extension Research Organization, Chabahar

## Abstract

The impact of the covid-19 pandemic on job opportunities losing and life quality reduction of the traditional fisherman community of Iran in order to guide the interventions to maintain the employment and provide the livelihood of the fishing communities were studied in 2021 through an online electronic questionnaire. The data collection was done in a simple random way by sending the link of the questionnaire to the fishing community using the WhatsApp social network. The data quantification method was used to describe the results. A total of 693 questionnaires were received, of which 98.6% were men and 1.4% were women. On the other hand, 76.9% of the interviewees were young people under 50 years old. The results showed that 61.3% of the interviewees confirmed that at least one of their family members lost their job, 84.5% stated that their income decreased, and about 83.2% declared that they had lost their jobs for more than a month due to the spread of the Corona virus. Staying at home to avoid being exposed to the disease as the main reason for unemployment was declared by 65.3% of interviewers. Almost 32% of interviewees stated that they have the possibility of finding an alternative job, and among them, free labor jobs with 42.5% and agriculture with 25.8% were the most important alternative ways of generating income. The outbreak of the Covid-19 pandemic has negatively affected the livelihood of the Iranian fishing society, 89.3% of the fishing society was generally worried about preparing food during the Covid-19 pandemic period, and 59.6% were not able to provide their health and medical items. The results of this research recommend the intervention measures of the government regarding the livelihood of the fishing community during unemployment due to crises.

Keywords: Iran, Covid-19, Fishing Society, Employment, Livelihood, Income

*Corresponding author

[ Downloaded from isfj.ir on 2026-11-29 ]

[ DOR: 20.1001.1.10261354.1402.32.1.5.4 ]